

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE PARTİZANLIK VE İÇ ÇEKİŞMELER SEBEBİYLE AZLEDİLEN TAHSİN (UZER) BEY'İN -İŞGAL ÖNCESİ- 20 GÜNLÜK İZMİR VALİLİĞİ

Dr. Mustafa ŞAHİN*

Dr. Cemile ŞAHİN**

Özet

30 Ekim 1918 sonrası vatanın birçok yerinde işgaller başlamış, ancak Osmanlı Hükümetlerinde partizanlık, iç çekişmeler olanca hızıyla sürmüştür.

O dönemde İzmir, Aydın Vilayeti'nin merkez sancağı (livası) dır. Suriye'nin işgali sonrası, Suriye'den ayrılmak zorunda kalan; Osmanlı'nın son Suriye Valisi Tahsin Bey, İzmir Valiliği görevine 9 Kasım 1918'de başlamıştır.

Tahsin Bey, Rahmi Bey'den İzmir Valiliği görevini devralmış, 20 gün sonra görevini, Ethem Bey'e bırakmak zorunda kalmıştır. Ancak çok aktif bir kişilik olan Tahsin Bey, İzmir'de bu 20 günde önemli işlere imza atmıştır.

Tahsin Bey'in İzmir Valiliği öncesi ve sonrasında henüz işgal başlamamıştır. Ancak, muhtemel bir işgalin yaklaştığı birçok deneyimli devlet adamı tarafından sesli bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bu kritik dönemde, valinin sık sık değiştirilmesi, şehrin ileri gelenleri tarafından İzmir'in işgale ve kaderine terk edilmesi olarak değerlendirilmiştir.

Tahsin Bey de dâhil bu dönemde atanan tüm valiler, bir önceki valinin icraatlarını didikleyerek işe başlamıştır. Atanan valiler; partizanlığın bir sonucu olarak, atayan irade tarafından yönlendirilerek bu tutuma itilmiştir. Bu durum da muhtemel bir işgalin göz ardı edilmesine sebebiyet vermiş, hükümetler ve valiler günlük işlerle, kısır çekişmelerle meşgul olmuşlardır.

Tahsin Bey'i Aydın Valiliği'ne tayin eden Hükümet'in istifası sonrası, işbaşına gelen Hükümet, ilk iş olarak ittihatçı bürokratları görevlerinden almıştır. Vali Tahsin Bey'de bu İttihatçı avından etkilenecek 29 Kasım 1918'de görevinden azledilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tahsin Uzer, İzmir Valileri, Aydın Vilayeti, İşgal, Osmanlı Hükümetleri.

* Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dr., Per.Bnb., Kilis As.Ş.Bşk.lığı, 79000 Kilis, (msahin44m@yahoo.com).

** Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dr., MEB. Uzman Öğretmen, Kilis Mehmet Uluğ Can İlköğretim Okulu, 79000 Kilis, (drcemilesahin@yahoo.com).

20 DAY İZMİR GOVERNORSHIP -BEFORE INVASION- OF TAHSİN UZER WHO WAS DISMISSED BECAUSE OF PARTISANSHIP AND CONFLICT DURING OTTOMAN'S LAST PERİOD

Abstract

After the 18th of October 1918, too many invasions began in most parts of the country but partisanship and conflict went on as fast as it could during the period of the Ottoman Government.

At that period İzmir was the main sanjak of Aydın Province. After invasion of Syria, Ottoman's last Syrian governor Tahsin Bey who had leave Syria began his duty as the governor of İzmir on the 19th of November, 1908.

Tahsin Uzer took over İzmir governorship from Rahmi Bey, after twenty days he had to leave his duty to Ethem Bey but Tahsin Uzer who was a very active person put signature to many important works.

Before and after Tahsin Uzer's governorship, invasions didn't take place but that an invasion was approaching was told loudly by many experienced statesmen. At that critical period changing the governor so often was regarded as leaving İzmir to invasion and its destiny by the notables of the city.

All the governors, including Tahsin Uzer, who were assigned at that period started their duty with inverstigating the previous governor's works throughly. Assigned governors, as a result of partisanship, were made to do so by the assigning authorities. This situation caused a possible invasion to be ignored as governments and governors were busy whit the daily concerns and unproductive debates.

After the resignation of the Government which assigned Tahsin Uzer as İzmir governor, the new government dismissed the bureaucrats of the "Party of Union and Progress" as its first duty. Affected by that dismissal Governor Tahsin Uzer was dismissed on the 29th of November 1918.

Keywords: *Tahsin Uzer, The Governors of İzmir, The Province of Aydın, Occupation, The Governments of Ottoman*

Giriş

Tahsin (Uzer) Bey, yakın tarihimizin değerli ve ender şahsiyetlerinden birisidir.

Tahsin Bey, 29 Ağustos 1877'de Selanik'te Hacı İbrahim Efendi ve Hatice Hanım'ın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 23 Eylül 1897'de Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuş, henüz 19 yaşında iken Pürsican Nahiye Müdürlüğü'ne atanmıştır.

Sırasıyla, Pürsican, Çiç, ikinci defa Pürsican, Ağustos nahiyeleri müdürlüklerinde bulunduktan sonra sırasıyla; Yenicevardar Kaymakam Vekilliği, Razlık, Gevgili, Florina, Kesendire ve Selanik Merkez kaymakamlıklarında bulunmuştur. 1910'da atandığı Drama Mutasarrıflığı görevinden 1912'de azledilmiş, yine aynı yıl Beyoğlu Mutasarrıflığı'na tayin edilmiştir. Bursa Vali Vekilliği'nde bulunan Tahsin Bey, 1913'de Van Valiliği'ne tayin edilmiştir. Ardından tayin edildiği

Erzurum Valiliği'nde, 3'üncü Ordu'nun iase hizmetini yürütmüş bu dönemde Ermeni tehcirinde Ermenilere oldukça insancıl muameleler yapmıştır.

Daha sonra merkezi Şam'da olan Suriye Valiliği'ne tayin edilen Tahsin Bey, 1918 yılında merkezi İzmir olan Aydın Valiliği'ne atanmış, aynı yıl valilikten azledilmiştir.

1919'da Osmanlı Meclisi Meb'usanı'na İzmir Milletvekili olarak seçilmiştir. 1920'de Malta'ya sürgüne gönderilen Tahsin Bey, Malta dönüşünde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Birinci Dönem İzmir Milletvekili olarak girmiştir. İkinci Dönem'de Ardahan, Üçüncü Dönem'de Erzurum, Dördüncü Dönem'de Konya, Beşinci Dönem'de Erzurum Milletvekili olarak Meclis'te bulunmuştur.

1935 yılında Üçüncü Umumi Müfettişlik görevine atanan Tahsin Bey, 1939 yılında ölünceye kadar bu görevde kalmıştır.

Fransızca ve Bulgarca da bilen Tahsin Bey, görevleri esnasında başarılarından dolayı birçok madalya, nişan ve rütbe ile ödüllendirilmiştir. Hatice Mediha Hanım'la evlenmiş, iki oğlu ve iki kızı olmuştur. 5 Aralık 1939'da hayatını kaybetmiştir¹.

1. Tahsin Bey'in -Merkezi İzmir Sancağı Olan- Aydın Valiliği'ne Atanması

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nde mütarekeyi imzalamak üzere bir hükümet kurulması düşüncesi hâkim olmuştur. Bu maksatla 14 Ekim 1918'de -Tevfik Paşa Hükümeti'nin istifası sonrası- kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kurulmuştur². Bu hükümet; -8 Kasım 1918'de istifa etmeden önce- Tahsin Bey'i 30 Ekim 1918'de 15.000 kuruş maaşla, Aydın Valiliği'ne tayin etmiştir³. Bu kabine, Tahsin Bey'i Aydın Valiliği'ne tayin ettiği gün, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Mütareke'yi Hükümet ve Devlet adına Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlığında bir heyet imzalamıştır⁴.

1 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mustafa Şahin, *Hasan Tahsin Uzer'in Mülki İdareciliği ve Siyasetçiliği*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010, s.s.VII,1, 11; Ayrıca bkz.: Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1979.

2 Bu hükümetin kurulması için Suriye'de bulunan Yıldırım Orduları Komutanı Mustafa Kemal Paşa ve Suriye Valisi Tahsin Bey, katkıda bulunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa; Ahmet İzzet Paşa Başkanlığında kendisinin de içerisinde bulunduğu, Fethi (Okyar), Tahsin (Uzer), Hüseyin Rauf (Orbay), İsmail Canbulat, Azmi, Şeyhülislam Hayri (Ürgüplü)'den oluşan bir hükümet kurulmasını önermiştir. Ancak kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'ne Mustafa Kemal Paşa'nın önerdiği Rauf ve Fethi Beyler ile Hayri Efendi girmiş, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Tahsin Bey de hükümette yer almamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Şahin, Cemile Şahin, "Suriye'nin Son Osmanlı Valisi Tahsin (Uzer) Bey'in Suriye Valiliği ve Mustafa Kemal Paşa İle Buradaki Çalışmaları", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Dergisi*, C. 1, S. 2, Aralık 2011, s.14

3 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, *Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası*, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42; Nu. 40; Hayri Orhun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek, Kazım Atakul, *50 Ünlü Vali*, Meşhur Valiler, İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yay., Ankara, 1969, s.516.

4 Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002, s.s.55-56; Rauf Bey, Mondros Mütarekesi'ni imzalamanın duygusallığını, ömür boyu unutamamıştır. Hatta sırf bu yüzden Lozan'a baş delege olarak gidip, Mondros Mütarekesi ile Millet'e verdiği zararı telafi etmek istemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: "Arkadaşlarının Atatürk'ten Kopuşuna İsmet Paşa, 'Rauf'un Öfke Anı' Demişti", *Yakın Tarihimiz Dergisi*, 16, Milliyet Gazetesi Yay., İstanbul, 1962, s.s.154-155.

Mütareke döneminin ilk kabinesi olan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti'nin Dâhiliye Nazırı Fethi (Ali Fethi Okyar) Bey, görevden aldığı Rahmi Bey⁵'in yerine Aydın'a⁶ Tahsin Bey'i Vali olarak atamıştır⁷.

Aydın Valiliği'ne Suriye Valisi Tahsin Bey'i naklen tayin etmek için; Dâhiliye Nezareti tezkeresi 26 Ekim 1918'de, Sadaret irade layihası ve mazbatası 29 Ekim 1918'de hazırlanmıştır⁸. Bu atamaya ilişkin Padişah iradesi ise, 30 Ekim 1918'de çıkmıştır. Söz konusu irade-i seniyye, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa Kabinesi'nin üyelerince imzalanmış ve Padişah Mehmet Vahidettin tarafından onaylanmıştır⁹.

Atama emirleri sonrası Tahsin Bey, 9 Kasım 1918'de¹⁰ Aydın Valiliği görevine başlamıştır. Göreve başladığı, aynı tarihli telgraf ile Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹¹.

9 Kasım 1918'de göreve başlayan Tahsin Bey, 28 Kasım 1918'de görevinden azledilmiştir¹². Ertesi gün 29 Kasım'da görevinden ayrılan Tahsin Bey'in Aydın Valiliği, yaklaşık 20 gün¹³ sürmüştür¹⁴.

Tahsin Bey'in bu tayini ile ilgili aşağıdaki olay, dönemin partizanlığının hangi boyuta geldiğini göstermesi bakımından önemlidir.

İstanbul'da çıkan Atı Gazetesi muhabiri, Dâhiliye Nezareti Müsteşarı Hamit Bey'e soruyor: "Tahsin Bey, İttihatçı olduğu halde nasıl oldu da Aydın'a Vali tayin olundu?". Buna karşılık Hamit Bey¹⁵: "Nezaret'in tayin ettiği vali veya

5 Rahmi Arslan; Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucularından, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden birisi olarak tanınmıştır. 1873'de Selanik'te doğmuştur. Evranosoğulları'na mensup bir aileden gelmiştir. Hukuk eğitimi almıştır. Abdulhamit'i devirip Mehmet Reşat'ı padişahlığa geçirmek üzere gizli cemiyet kurmuş, bunun açığa çıkmasıyla Paris'e kaçmıştır. Yurda dönüşü sonrası; 1908-1912 arasında Selanik Meb'usluğu yapmıştır. 1913 Bab-ı Ali Baskını sonrası Aydın Valiliği'ne atanmıştır. Beş yıllık Aydın Valiliği sonrası 24 Ekim 1918'de görevden alınmış, yerine Suriye Valisi Tahsin Bey tayin edilmiştir. 1920'de Malta'ya sürülmüş, Malta dönüşü Milli Mücadele'nin yanında yer almamıştır. İzmir suikastına, isminin karışması üzerine yurt dışına kaçmıştır. 1933'de yurda dönmüş, 7 Temmuz 1947'de İstanbul'da ölmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir, 1993, s.s.347-370.

6 Aydın Valiliği'nin merkezi İzmir Livası'dır. Aydın Valileri, Aydın'da değil Vilayet'in merkezi olan İzmir'de oturmakta, Vilayet'i buradan idare etmektedirler.

7 Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.s.374-376.

8 BOA, Dosya No: 249, Gömlek No: 214, Fon Kodu: MV. 5/4.

9 BOA, Dosya No:41, Gömlek No:72, Fon Kodu: İ.DUİT 4/15.

10 Ataması ile katılış süresi arasındaki süre, mehil müddeti olarak değerlendirilebilir.

11 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 40.

12 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 43.

13 Bu süre; Tahsin Bey'in anılarında, yanlış belirlenmiştir: "İzzet Paşa Kabinesi iktidara geldiği sırada Tahsin Bey, Aydın valiliğine atanmıştır. İki ay karışıklık ve zor koşullar içinde çalışmıştır" Uzer, *a.g.e.*, s.346.

14 Erdeha, *a.g.e.*, s.s.374-376.

15 Kapancızade Deli Hamit, İttihat ve Terakki üyesidir. Karacaabat ve Köprülü Kaymakamlıkları, Tokat ve Çanakkale Mutasarrıflıkları yapmıştır. 14 Ekim 1918'de yukarıda sözü edilen Ahmet İzzet Paşa Kabinesi iktidara geldiğinde Dâhiliye Nezareti Müsteşarlığı'na getirilmiş, 4 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa Hükümeti'nce görevden alınmıştır. 28 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa tarafından Samsun (Canik) Mutasarrıflığına getirilmiştir. 25 Ocak 1920'de Trabzon Valiliği'ne atanmış, bu görevi sırasında, Birinci Dönem TBMM'de Trabzon Meb'usu olarak görev yapmıştır. Milletvekilliği ile Valilik arasında seçim yaparak 15 Eylül 1920'de Trabzon Valiliği'ne

sair memurlardan mensup oldukları parti değil, idare kaabiliyeti aradığını, Tahsin Bey'in Suriye'de, Van ve Erzurum'da daima ahali tarafından aranıldığını, kendini her yerde sevdirmiş olan bu valinin, hakikaten bu görev için yeterli olduğunu" söylemiştir¹⁶.

2. Kısa Zamanın Önemli Faaliyetleri

Aydın Valisi Tahsin Bey, 9 Kasım 1918'de İzmir'e gelerek görevine başlamıştır. Tahsin Bey, İzmir'e -Nezaret'ten görevlendirilmiş- kalabalık bir müfettiş grubu ile gelmiştir. Dâhiliye Nazırı Fethi Bey ve Nezaret Müsteşarı Hamit Bey'den Eski Vali Rahni Bey dönemini ayrıntılı olarak araştırmak üzere talimat almışlardır¹⁷.

Tahsin Bey, Eski Vali Rahmi Bey hakkında araştırma yapmak üzere; İttihat ve Terakki İzmir Sorumlusu Sekreteri Celal (Bayar) Bey'i çağırmıştır. Celal Bey, durumu anlamıştır ancak bu zıtlaşmalarla vakit geçirecek zaman değildir. Celal Bey, Vali Tahsin Bey'e bu meramını şöyle anlatmıştır: "Günün dedikoduları üzerinde durmaktan ziyade yarının büyük tehlikesini görmek, önlemek vazifemizdir. Yakında İzmir Limanı milletler arası münasebete açılacaktır. Bütün Ege'nin kan ve ateş içinde kalacağından endişe ederim. Sizin Rumeli'den, Drama'dan tanıdığınız 'Hrisostomos'¹⁸ bugün dahi İzmir'in resmen Metropolit'i'dir. Yakında vazifesi başına

geri dönmüştür. Daha sonra 4 Ekim 1920'de Erzurum Valiliği'ne tayin edilmiştir. Bu görevde iken 2 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması'nı imzalayan heyette üye olarak bulunmuştur. 11 Haziran 1921'de Mamuratülaziz (Elaziz, Elazığ) Valiliği'ne, 3 Ağustos 1921'de Kastamonu Valiliği'ne, 20 Ağustos 1921'de ikinci defa Dâhiliye Nezareti Müsteşarlığı'na getirilmiştir. Bu süreçte Adana'nın Fransızlardan geri alınması görüşmelerine katılmıştır. 8 Ocak 1922'de Adana Valiliği'ne atanmış, 10 Mayıs 1923'te bu görevden ve memuriyetten istifa etmiş, Trabzon'a giderek orada yerleşmiştir. 24 Ocak 1926'da Takrir-i Sükûn Kanunu'na muhalefetten tutuklanmış, Ankara İstiklâl Mahkemesinde yapılan yargılaması sonunda 2 Mart 1926'da beraat etmiştir. 1926 Mayıs'ında Petrol ve Benzin Tekel İdaresi Teftiş Kurulu Başkanlığı'na atanmış, bu görevde iken 11 Haziran 1928 günü vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923 III. Cilt I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6, Ankara, 1993, s.s.929-930; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988, s.480.

16 Orhun vd. *a.g.e.*, s.516; Eserde, bu metnin 6 Kasım 1918 tarihli, İstanbul Zaman gazetesinden alındığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Erdeha, *a.g.e.*, s.374.

17 Erdeha, *a.g.e.*, s.375; Tahsin Bey ile birlikte gelen müfettişler; Mustafa Arif Bey, Nedim Bey, Abdullah Naci Bey, Sülayman Bey'ler; Eski Vali Rahmi bey hakkında "Bulvar Şirketi, Ermeni Tehciri, tütün alımı, vagon-koli yosuzkukları" hakkında soruşturma yapmışlardır. Soruşturma; Kasım 1918'de başlamış, Aralık 1918 sonuna kadar devam etmiştir. Hakkında birkaç mahkeme açılrsa da Malta'ya sürülmesi sebebiyle soruşturma tamamlanamamıştır. Bakınız. Mehmetefendioğlu, *a.g.m.*, s.s.369-370.

18 İzmir Rum Ortodoks Kilisesi Metropolit'i Hrisostomos; Tahsin Bey'in Drama Mutasarrıfı olduğu dönemde Drama'da piskoposluk yapmıştır. İzmir'in işgali'nde Yunan askerlerini kutsayarak altın tepesilerle karşılamıştır. Osmanlı vatandaşı olan Metropolit'in yaptığı bu "takdis merasimi" Türk halkı arasında çok ciddi rahatsızlıklara sebebiyet vermiş, bu olay unutulmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Talat Yalazan, E.Kur.Alb. *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 1994, s.44; Hrisostomos, Kurtuluş Savaşı esnasında Türkler'e karşı öldürme politikasının elebaşısı olduğundan dolayı Türkler'in öfke odağı haline gelmiştir. 9 Eylül 1922 günü Türk Ordusu'nun İzmir'de yönetimi eline almasıyla halk tarafından Konak Meydanı'nda linç edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabri Sürgevil, "Türk-Yunan İlişkileri İçinde İzmir'in İşgali Sorunu", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir, 1993, s.25; Hrisostomos anısına Yunanistan'ın Drama Valiliği'nce bir de

döneceğinden şüphe etmem. Memleketin hali fena, çok fena olacaktır. İzmir için bana kaygı veren hal, şimdiki halde bunlardır”¹⁹ diyerek, durumu özetlemiş ve Tahsin Bey’in dikkatini, gelişen düşman tehlikesine çekmeye çalışmıştır. Ancak Vali Tahsin Bey’in görev süresi, bu tehlikelere karşı tedbir alacak kadar uzun olmamıştır.

Tahsin Bey’in görevinin ilk günlerinde, Harbiye Nezareti’nden Hariciye Nezareti’ne; 13 Kasım 1918’de İzmir (Aydın) Valisi Tahsin Bey ile yapılan görüşmeler sonrasında yazılan tezkerede; “İzmir’de Alman, Avusturya-Macaristan ve Bulgar konsolosluklarına asılan (Türk) bayraklarının İngilizlerin müracaatı üzerine indirildiği” yazılmıştır²⁰. Bazıları müttefikimiz olan yukarıdaki ülkeler Mondros Mütarekesi’nin üzerinden bir ay bile geçmeden İngilizlerin baskısına boyun eğerek Türk Bayrağı’nu indirmeyi tercih etmişlerdir. Vali Tahsin Bey, bu duruma seyirci kalmamış durumu derhal Harbiye Nezareti’ne bildirmiştir.

Tahsin Bey’in yirmi gün süren valiliği sırasında İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti’nin resmen kuruluşu gerçekleştirilmiştir. Ancak, Tahsin Bey’in azlinden sonra 1 Aralık’ta valilik görevine görevine başlayan Ethem Bey, cemiyete sıcak bakmamıştır²¹.

Cemiyetin kuruluşu, Vali Tahsin Bey zamanında gerçekleşen önemli bir olaydır. Bu dernek, İngiliz Monitoru’un²² gelmesi üzerine 6 Kasım günü Rumların yaptıkları taşkınlıklar karşısında o tarihte İzmir’in ileri gelen genç Türk aydınları tarafından bir tedbir olarak düşünülmüştür. Cemiyet’in amacı: “Memleketin maddeten ve manen gelişmesini ve yükselmesini sağlamaya çalışmak, memleketin düşünce ve duygularını uygarlık dünyasına iletmek, bu amacın elde edilmesini engelleyecek her türlü girişimlere karşı meşru ve bilimsel savunmada bulunmak ve bu memlekette çoğunluk olan unsurların haklarını bilimsel ve inandırıcı kanıtlarla uygar dünyaya karşı ispat etmektir” şeklinde belirlenmiştir. İleride, Ege Bölgesi Büyük Kongresi’ni (17-19 Mart 1919) ve Maşatlık Mitingi’ni (14 Mayıs 1919) düzenleyecek olan bu derneğin resmen kuruluşu ve tüzüğü’nün Vilayet Makamı’na sunulması, Vali Tahsin Bey zamanında olmuştur²³.

anıt yapılmıştır. Adı: “İzmir’li Şehit Hrisostomo Anıt Mezarı”dır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.drama.gr/indextr.php>, 06 Şubat 2010.

- 19 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.5, Sabah Kitapları Yay., İstanbul, 1997, s.s. 79-80; Tahsin Bey, yıllar sonra Celal Bayar ile karşılaştıklarında bu konu üzerinde şu açıklamalarda bulunmuştur: “Sizden ayrıldıktan sonra, tüccarların bir toplantısına reislik etmişim. Günün iktisadi meselelerini müzakere ediyorduk. Ben adeta kendimi kaybetmişim. Mütemediyen, ‘fena, çok fena olacak’ sözleriniz, bütün düşünceme hâkim oluyordu” demiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayar, *a.g.e.*, s.80.
- 20 ATASE Arşivi, İŞH-2, Sıra No:93, Kutu Nu.:65, Gömlek No:193.
- 21 Meltem Özkemer, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.24.
- 22 İzmir’in işgali maksadıyla gelen İngiliz M-29 Monitoru, 6 Kasım 1918’de İzmir’e gelmiştir. Monitor, Kordon’a sıralanmış İzmir’li Rumlar tarafından “zito” çılgınlıkları arasında karşılanmıştır. Monitor, Pasaport’a yallaşınca Metropolit Hristomos ile birlikte birçok papaz, Rum zenginleri sevinç içinde Monitor’a doğru koşmuşlardır. Hristomos, İngiliz Bayrağı önünde istavroz çıkarmış, Monitor Komutanı’ni öperek, O’na tuz ve ekmeğe sunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeki Arıkan, “Mütareke Döneminde İzmir”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir, 1991, s.263.
- 23 Bayar, *a.g.e.*, 140; Erdeha, *a.g.e.*, s.375.

Cemiyet'in kuruluş beyannamesi, Vali Tahsin (Uzer) Bey zamanında 23 Kasım 1918'de İzmir Valiliği'ne verilmiştir²⁴. Cemiyet'in ilk kurucu üyeleri; Moralizade Halit Bey, kardeşi Nail Bey, Maliye Müfettişi Menemenlizade Muvaffak Bey, Emekli Binbaşı Abdurrahman Bey'den oluşmuştur²⁵.

Her türlü işlemleri tamamlanan İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin açılması daha önce planlanmasına rağmen, Tahsin Bey'den önceki Vali ve yönetim, bu girişimi "İttihatçılık ve bir çeşit bolşeviklik" şeklinde yorumladıklarından kuruluşuna, izin vermemişlerdir²⁶. Bu sebepten, Cemiyet'in resmen kuruluşu ancak Vali Tahsin Bey zamanında gerçekleşebilmiştir. Tahsin Bey'in kısa bir süre sonra valilikten ayrılıp, yerine Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na mensup Ethem Bey'in atanmasıyla birlikte, Cemiyet'in çalışmalarında bir durgunluk devresi başlamıştır²⁷.

Bu kısa görevi sırasında Tahsin Bey, her görev yerinde olduğu gibi yine bayındırlık ve inşaat girişimlerinden geri kalmamıştır. İzmir Basmane Tren Garı yapıldıktan sonra, gar ile Hükümet Konağı ve Kışla arasına bir yol yapılmasına karar verilmiştir. Bu amaçla, eski Vali Rahmi Bey zamanında girişimlere başlansa da çalışmalar bitirilememiştir. Vali Tahsin Bey zamanında, bu yolun yaklaşık 900 metrelik bir kısmının kamulaştırması ve bunun da büyük bölümünün de yıkımı tamamlanmıştır²⁸. Bu yolun inşaatı, çeşitli sebeplerle gecikmiş ve nihayet 30 Ekim 1941'de "Fevzi Paşa Bulvarı" adıyla tamamlanarak açılmıştır²⁹.

Tahsin Bey, kısa valiliği sırasında idari mekanizmayı yeniden düzenlemeye, rüşvetle mücadeleyle önem vermiş, devlet dairelerinin halka açık olmasını sağlamıştır³⁰.

3. Dönemin Hastalığı: Partizanlık ve Tahsin Bey'in Valilikten Azledilmesi

Vali Tahsin Bey'i Aydın Valiliği'ne atayan Kabine, 8 Kasım 1918'de görevden çekilmiştir. Yeni Hükümet'i kuran Tevfik Paşa, Hükümet'in İttihatçıları koruduğu yolunda ağır eleştirilerde bulunan çevreleri susturabilmek için, İttihatçılıklarıyla tanınmış olan memurları görevinden uzaklaştırmaya başlamıştır. Bu arada Tahsin Bey, azledilerek yerine de Hürriyet ve İtilafçı olarak bilinen Ethem (Dirvana) Bey atanmıştır³¹.

24 Özkemer, *a.g.e.*, s.18; Tahsin Bey, azledilmeden beş gün önce.

25 Arıkan, *a.g.m.* s.275.

26 Bayar, *a.g.e.*, 140.

27 Mesut Çapa, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918-Mart 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.21, C.VII, Temmuz 1991, s.554.

28 Bu yolun tamamının 1.300 metre olacağı tasarlandığına göre Vali Tahsin Bey'in katkısının büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Diğer yandan şirketin Vali Tahsin Bey'den ve Vilayet yönetiminden gördüğü destek ile kamulaştırma konusunda büyük avantaj sağlamıştır. Hatta bu konuda vatandaşlar tarafından Cumhuriyet döneminde davalar açılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Erkan Serçe, "Fevzipaşa Bulvarı'nın Öyküsü", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, S.4, Eylül 2001, s.228

29 "Fevzipaşa Bulvarı", <http://wovturkey.com/forum/viewtopic.php?p=746420>, 18.05.2008, s.1.

30 <http://www.okimdir.com/hasan-tahsin-uzer-biyografi.html> 13.04.2004 s.1.

31 Erdeha, *a.g.e.*, s.s.375-376; Uzer, *a.g.e.*, s.346; Tahsin Bey'in yerine atanan Vali Ethem Bey, Valilik Fermanı'nı okuduktan sonra, yanındakilere "pot kırdım mı?" diye sorduğundan gazetecilerin ve halkın diline düşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bayar, *a.g.e.*, s.139.

Bu dönemde, Aydın valileri partizanlık sebebiyle çok fazla değiştirilmiştir. Kasım 1918 ile Mart 1919 arasındaki dönemde; kısa sürelerle Rahmi (Arslan), Hasan Tahsin (Uzer), İbrahim Ethem (Dirvana) ve Vali Vekili sıfatıyla Nurettin (Sakallı) Paşa, görev yapmışlardır. Valilerin sık sık değiştirilmesi, işgalci güçlerin işlerini kolaylaştırmaktan öte bir işe yaramamıştır³².

Tahsin Bey'in azline ilişkin mazbata; 21 Kasım 1918'de düzenlenmiştir. Bu mazbata ile Aydın Valisi Tahsin Bey'in dışında; Sivas Valisi Sabit, Konya Valisi Muammer, Bursa Valisi Mustafa Abdülhalik Beyler, Meclis-i Vükela kararıyla azl edilmişlerdir. Aydın Valiliği'ne Eski Beyrut Valisi Ethem Bey atanmıştır. Bu düzenlemeyi yapan, Tevfik Paşa Hükümeti ve onun Dâhiliye Nazırı Mustafa Ali Rıza Paşa'dır³³.

Bu emirname ile Tahsin Bey azledilmiştir. Dâhiliye Nezareti Tahsin Bey'in görevden ayrılış tarihini sormuş³⁴, Aydın Valiliği'nce 28 Kasım 1918'de İzmir'den ve görevinden ayrıldığı bildirmiştir³⁵.

Tahsin Bey, artık azledilmiş başka bir göreve de atanmamıştır. Fakat hayatını sürdürebilmesi için Emeklilik ve Görevden El Çektirilenler Sandığı'ndan kendisine maaş bağlanmasını istemiştir.

Bu maksatla 18 Temmuz 1919'da Dâhiliye Nezaretine yazdığı "azil maaşı" dilekçesinde "Bir vilayete tayinim ve mümkün olmadığı takdirde, mazuliyet maaşı tahsisi... istirham olunur" demektedir³⁶.

Verdiği dilekçenin arkasından Tahsin Bey'e, 29 Kasım 1918'den geçerli olmak üzere 5.000 kuruş "mezuliyet maaşı" bağlanmıştır³⁷.

Bu maaş, Malta'da sürgünde iken Ocak 1921'den itibaren kesilmiş³⁸ ve daha sonra 11 Mayıs 1923'den itibaren tekrar iade edilmiştir³⁹.

Memurin Kanunu gereği azl edilenlerden "caizülistihdam"⁴⁰ şeklinde azl edilenlere "mezuliyet maaşı" verilmektedir. İki defa tayin edilip de görevinden istifa edenler ile cinayet ve namus sebebiyle mahkûm olanlardan maaş kesilmekte ve tekrar verilmemektedir⁴¹.

Bu kanun, Tahsin Bey'e de uygulanmış; Cumhuriyet döneminde Dâhiliye Vekâleti'nce Diyarbakır ve Aydın Valilikleri teklif edilmiş, kabul etmeyince "mezuliyet maaşı" 10 Mayıs 1925'den itibaren tamamen kesilmiştir⁴².

32 Oğuz Gülcan, *Batı Anadolu'da Kuva'yı Milliyenin Oluşumu (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.24.

33 BOA, Dosya No: 249, Gömlek No: 218, Fon Kodu: MV. 3/8.

34 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/32.

35 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/34; Çoker, a.g.e., s.s.517-518.

36 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/8.

37 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/9.

38 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/14.

39 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/13.

40 Tekrar istihdam edilebilir, tekrar atanmasında sakınca yoktur.

41 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/9.

42 İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Hasan Tahsin Uzer'in Özlük Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, 6/16;

Tahsin Bey, azledilerek görevinden ayrılışının ertesi günü; 29 Kasım 1918'den itibaren aldığı "mezuliyet maaşını" 10 Mayıs 1925'e kadar -arada kesintiler olsa da -almaya devam etmiştir.

Tahsin Bey, 1919'da Milletvekili seçilmiş, 12 Ocak 1920'de Osmanlı Mebusan Meclisi'ne katılmıştır. Bu dönemden itibaren 10 Mayıs 1925'e kadar hem Milletvekilliği maaşı hem de "mezuliyet maaşı" almıştır⁴³.

Azledildiği dönemde, Tahsin Bey'in başını fazlaca ağrıtan bir olay yaşanmıştır. Tahsin Bey, Erzurum Valisi iken Polis ambarından aldığı bir tabanca ile 50 adet mermiyi Erzurum Valiliği geri istemektedir⁴⁴. İstanbul Polis Müdürlüğü'nce o sırada İstanbul'da oturan Tahsin Bey'den tabanca ve mermilerin bir kısmı teslim alınmış ve Erzurum Valiliği'ne gönderilmiştir⁴⁵. Ancak Erzurum Valiliği bununla yetinmemiş teslim alınamayan diğer mermileri de istemiştir. Eğer veremiyorsa mermilerin bedelinin Tahsin Bey'e ödetilmesini istemiştir⁴⁶. Nihayet İstanbul Polis Müdürlüğü'nce, 1 Mayıs 1919'da yazılan bir yazı ile Tahsin Bey'den paranın alındığı ve Vezne'ye yatırıldığı bildirilmiş⁴⁷, "tahsilât kuponu" da Erzurum Valiliği'ne gönderilmiştir⁴⁸.

Bu durum böylece atlatılmış gözükmemektedir ancak bu olay sonucunda Tahsin Bey'e "Silahçı Tahsin" lakabı takılmıştır. Bu lakap, Tahsin Bey'i tarif etmek için epeyce kullanılmıştır⁴⁹.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı sonrası vatanın birçok parçası gibi güzel İzmir'de işgal edilmiştir. Osmanlı'nın son dönemindeki partizanlık ve grupçuluk gibi hastalıklar sebebiyle gerek merkezi idarede gerekse taşrada birçok bürokrat sık sık görevden alınmıştır. Bu atamalar ve aziller sebebiyle boşalan yerlere bazen birisi atanmış, bazen atanamayarak boş bırakılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu değişikliklerden ve siyaseten atamalardan -bazen atanamadan- İzmir de nasibini almıştır.

İzmir'in muhtemel bir işgal ile karşı karşıya olduğu düşünen bütün kafalar tarafından dile getirilse de merkezi idare tarafından bu sesler kulak arkası edilmiştir. Partizanca bir tutumla İttihatçılar İtilafçı valileri, İtilafçılar İttihatçı valileri görevden almışlar, üstelik bir başka vilayete tayin etmemişlerdir. Mütareke sonrası yaşanan "İttihatçı avı"ndan Tahsin Bey'de payına düşeni almıştır. Bu kavga ve kargaşa arasında olan vatanımızın güzel beldesi İzmir'e olmuştur. Bu geldi-gittiler işgalcilerin işine yaramış, adeta onların ekmeğine yağ sürülmüştür.

6/11; 6/12; Nu. 43.

43 Zamanın mevzuatına göre; her iki maaşı da alması yasal hakkıdır. Muvazzaf askeri şahısların aynı anda hem Milletvekili hem Ordu Komutanı maaşı alması şeklinde, olduğu gibi değerlendirilebilir.

44 BOA, Dosya Nu.: 41, Gömlek No:6, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 1/24.

45 BOA, Dosya Nu.:47, Gömlek No:5, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 2/10; BOA, Dosya Nu.: 47, Gömlek Nu.: 40, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 2/11.

46 BOA, Dosya Nu.: 259, Gömlek No:51, Fon Kodu: DH:EUM:MH.. 1/5.

47 BOA, Dosya Nu.: 42, Gömlek No: 141, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 1/25.

48 BOA, Dosya Nu.: 192, Gömlek No:44, Fon Kodu: DH:EUM:MH..1/4.

49 Örneğin "Selanik'ten tanıdığınız Silahçı Tahsin..." Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, (Yay. Haz.:Cemal Kutay), Tercüman Yay., İstanbul, 1980, s.s.204-205.

İzmir valiliğinden azledilen Tahsin Bey, İstanbul'a gelmiş, 1919 seçimlerinde son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na İzmir Mebusu seçilmiştir. Bu seçim de hayli olaylı geçmiş, İzmir işgal altında olduğu için Kuşadası Liva haline getirilerek; İzmir seçimleri orada yapılabilmıştır. Tahsin Bey, İzmir Mebusu iken Meclis-i Mebusan'dan alınarak Malta'ya sürülmüştür. Malta'dan Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleri sonrası kurtulmuş ve Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne İzmir Mebusu olarak katılmıştır.

Partizanca ve hizipçilikle yapılan tüm uygulamalar, hüsrarla sonuçlana gelmiştir. "Bizden olsun çamurdan olsun" anlayışından Milletçe geçmişte çok çektik. Bu anlayış, günümüzde de gelecekte de çökmeye mahkûmdur.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri

1.1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, Dosya No: 192, Gömlek No:44, Fon Kodu: DH:EUM:MH..1/4.
BOA, Dosya No: 259, Gömlek No:51, Fon Kodu: DH:EUM:MH.. 1/5.
BOA, Dosya No: 41, Gömlek No:6, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 1/24.
BOA, Dosya No: 42, Gömlek No:141, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 1/25.
BOA, Dosya No:47, Gömlek No:5, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 2/10.
BOA, Dosya No:47, Gömlek No:5, Fon Kodu: DH.EUM.LVZ. 2/11.
BOA, Dosya No:249, Gömlek No:218, Fon Kodu: MV. 3/8.
BOA, Dosya No:41, Gömlek No:72, Fon Kodu: İ..DUİT 4/15.
BOA, Dosya No: 249, Gömlek No: 214, Fon Kodu: MV. 5/4.

1.2. İç İşleri Bakanlığı Arşivi

- İç İşleri Bakanlığı Arşivi*, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/8.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/9.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/11.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/12.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/13.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/14.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/16.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 6/32.
İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu.6/34.

İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 40.

İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 42.

İç İşleri Bakanlığı Arşivi, Vali Tahsin Uzer'in Şahsi Dosyası, Dosya (Sicil) No: 1222, Nu. 43.

1.3. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi

ATASE Arşivi, İSH-2, Sıra Nu.:93, Kutu Nu.:65, Gömlek Nu.:193.

2. Diğer Kaynaklar

ARIKAN, Zeki, "Mütareke Döneminde İzmir", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir, 1991.

Arkadaşlarının Atatürk'ten Kopuşuna İsmet Paşa, 'Rauf'un Öfke Anı' Demişti. *Yakın Tarihimiz Dergisi*, 16, Milliyet Gazetesi Yay., İstanbul, 1962.

BAYAR, Celal, *Ben de Yazdım*, C.5, Sabah Kitapları Yay., İstanbul, 1997.

ÇAPA, Mesut, "İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918-Mart 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.21, C.VII, Temmuz 1991.

ÇAYCI, Abdurrahman, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 – 1923 III. C.I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:6, Ankara, 1993.

ERDEHA, Kamil, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

"Fevzipaşa Bulvarı", <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?p=746420>, 18.05.2008.

GÜLCAN, Oğuz, *Batı Anadolu'da Kuvayı Milliyenin Oluşumu (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988.

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir, 1993.

OKYAR, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, (Yay. Haz.: Cemal Kutay), Tercüman Yay., İstanbul, 1980.

- ORHUN, Hayri - KASAROĞLU, Celal - BELEK, Mehmet - ATAKUL, Kazım, *50 Ünlü Vali, Meşhur Valiler*, İç İşleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yay., Ankara, 1969.
- ÖZKEMER, Meltem, *İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- SERÇE, Erkan, "Fevzipaşa Bulvarı'nın Öyküsü", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, S.4, Eylül 2001.
- SÜRGEVİL, Sabri, "Türk-Yunan İlişkileri İçinde İzmir'in İşgali Sorunu", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 3, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İzmir, 1993.
- ŞAHİN, Mustafa, *Hasan Tahsin Uzer'in Mülki İdareciliği ve Siyasetçiliği*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010.
- ŞAHİN, Mustafa - ŞAHİN, Cemile, "Suriye'nin Son Osmanlı Valisi Tahsin (Uzer) Bey'in Suriye Valiliği ve Mustafa Kemal Paşa İle Buradaki Çalışmaları", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Dergisi*, C.1, S.2, Aralık 2011.
- UZER, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1979.
- YALAZAN, Talat, E.Kur.Alb. *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara, 1994.

<http://www.drama.gr/indextr.php>, 06 Şubat 2010.

<http://www.okimdir.com/hasan-tahsin-uzer-biyografi.html> 13.04.2004.